

Василь ГОПАНЧУК,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ст. 52 Конституції України покладає на державу вирішення питань щодо утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Конвенція ООН про права дитини, учасницею якої є і Україна, передбачає, що дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних найвищих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надається державою, яка забезпечує зміну догляду за дитиною. Сімейний кодекс називає усиновлення однією із форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Активні бойові дії на території України мають катастрофічні наслідки, ставлять сім'ї у кризові ситуації і можуть призводити до розлуки батьків і дітей. Наразі багато українців, а також й іноземців, хочуть допомогти та подбати про дітей, які втратили батьків чи потребують опіки. Водночас у мережі активно поширюється інформація із закликами терміново усиновити дітей, які втратили батьків внаслідок війни в Україні. Зрозуміло, що в такій ситуації ризики порушення прав дітей зростають.

На період воєнного стану процедура усиновлення не змінювалася і тому усиновлення відбувається на загальних підставах відповідно до Сімейного кодексу України [1] та Постановою Кабінету Міністрів України № 905 від 08.10.2008 року, якою затверджено Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей [2].

Відповідно до сімейного законодавства беруться на облік та можуть бути усиновленими діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; діти, батьки яких дали згоду на усиновлення.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» [3] та ст. 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» [4] правовий статус дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування мають діти: єдиний або обидва із батьків якої: померли; невідомі; позбавлені батьківських прав; визнані в судовому порядку недієздатними, безвісно відсутніми чи оголошені померлими; дали згоду на усиновлення; понад шість місяців не проживають разом із дитиною та без поважних причини не беруть участі в її вихованні та утриманні, не виявляють щодо дитини батьківської уваги та турботи.

Облік з усиновлення ведуть служби у справах дітей та Національна соціальна сервісна служба. Однак діти, які сиротіють у зв'язку з воєнними

діями, ще не перебувають на обліку з усиновлення, а тому розпочати процедуру їх усиновлення наразі неможливо.

Водночас Міністерство соціальної політики України наголошує, що діти, евакуйовані до інших держав внаслідок надзвичайної ситуації, у тому числі діти, яким на території інших держав надано статус біженця, не можуть бути усиновлені, оскільки більшість із них не є сиротами, або немає офіційних достовірних підтверджень цьому. Таким дітям має бути наданий тимчасовий догляд для можливого возз'єднання з їхніми сім'ями у майбутньому.

Крім того усиновлення не повинно здійснюватися, якщо є надія на успішний розшук і возз'єднання сім'ї в найкращих інтересах дитини або ж ще не минув розумний період (зазвичай принаймні два роки), протягом якого були вжиті всі можливі заходи для розшуку батьків або інших членів сім'ї, що вижили. Держави походження таких дітей та держави їхнього тимчасового перебування повинні докласти усіх можливих зусиль для розшуку членів сім'ї таких дітей, перш ніж вони будуть вважатися такими, що можуть бути усиновлені.

Сімейним законодавством України встановлено ряд умов (вимог), яких необхідно дотримуватись при здійсненні усиновлення. Важливість дотримання умов усиновлення, пов'язана насамперед з тим, що ці «умови спрямовані на те, щоб інститут усиновлення слугував виключно інтересам дітей» [5, с. 94]. Під умовами усиновлення пропонується розуміти встановлені сімейним законодавством вимоги, додержання яких є обов'язковим під час здійснення юридичного акту усиновлення.

Важливого значення для належного здійснення процедури усиновлення, має наявність необхідних для цього документів. Так, такими документами є, в першу чергу, ті, що вимагаються при постановці дитини на облік:

- для дитини-сироти – свідоцтва про смерть батьків, виданого органом державної реєстрації актів цивільного стану, або документа про їх смерть, виданого компетентним органом іноземної держави, за умови його легалізації в установленому законодавством порядку;

- для дитини, батьки якої:

 - позбавлені батьківських прав, визнані безвісно відсутніми або недієздатними – рішення суду;

 - оголошені померлими – свідоцтва про смерть батьків, виданого органами державної реєстрації актів цивільного стану на підставі рішення суду, або документа про їх смерть, виданого компетентним органом іноземної держави, за умови його легалізації в установленому законодавством порядку;

 - невідомі, для підкинутої або знайденої дитини – акта органу Національної поліції та закладу охорони здоров'я про підкинуту чи знайдену дитину та її доставку, складеного за формою, затвердженою МОЗ та МВС, і довідки або витягу з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про державну реєстрацію народження дитини, що видані органом державної реєстрації актів цивільного стану, яка підтверджує, що

запис про батьків дитини у Книзі реєстрації народжень проведено за рішенням органу опіки та піклування;

для дитини, яку не забрали із закладу охорони здоров'я, – акту закладу охорони здоров'я та органу Національної поліції про дитину, яку батьки (матір або батько), інші родичі або законний представник відмовилися забрати з пологового будинку, іншого закладу охорони здоров'я, або акту закладу охорони здоров'я та органу Національної поліції про дитину, покинуту в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я, складеного за формою, затвердженою МОЗ та МВС (із зазначенням документів, на підставі яких записані відомості про матір дитини), довідки або витягу з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про державну реєстрацію народження дитини, що видані органом державної реєстрації актів цивільного стану про внесення запису про батьків дитини до Книги реєстрації народжень, а також письмової згоди матері (батьків) на усиновлення, засвідченої нотаріусом в установленому порядку, або рішення суду про позбавлення матері (батьків) батьківських прав, або довідки, виданої органами Національної поліції про те, що місце проживання (перебування) матері (батьків) невідоме;

для дитини, яку протягом двох місяців після народження не забрали з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я, – акта закладу охорони здоров'я та органу Національної поліції про дитину, яку батьки (матір або батько), інші родичі або законний представник відмовилися забрати з пологового будинку, іншого закладу охорони здоров'я, або акта закладу охорони здоров'я та органу Національної поліції про дитину, покинуту в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я, складеного за формою, затвердженою МОЗ та МВС, довідки або витягу з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про державну реєстрацію народження дитини, що видані органом державної реєстрації актів цивільного стану про внесення запису про батьків дитини у Книгу реєстрації народжень відповідно до ст. 135 Сімейного кодексу України, рішення органу опіки та піклування про реєстрацію народження дитини;

для дитини, батьки якої дали згоду на усиновлення, – письмової згоди батьків на усиновлення дитини, засвідченої нотаріусом.

Кандидатам в усиновлювачі необхідно зібрати пакет документів про спроможність усиновити і виховувати дитину та надати документи до територіального управління у справах дітей: заяву, встановленого зразка, яка подається до служби у справах дітей за місцем проживання кандидата в усиновлювачі; копію паспорта громадянина України або іншого документа, що посвідчує особу; довідку про заробітну плату за останні шість місяців або копія декларації про доходи за попередній календарний рік, засвідчена органами ДФС; копію свідоцтва про шлюб, укладеного в органах реєстрації актів цивільного стану, якщо заявники перебувають у шлюбі; висновок про стан здоров'я кожного заявника; засвідчену нотаріально письмову згоду другого з подружжя на усиновлення дитини (у разі усиновлення дитини одним із подружжя), якщо інше не передбачено законодавством; довідку про наявність чи

відсутність судимості для кожного заявника, видану територіальним центром з надання сервісних послуг МВС; копію документів, що підтверджують право власності або користування житловим приміщенням; довідку про проходження курсу підготовки з питань виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Важливо також підкреслити, що громадяни України, які проживають за межами України, та іноземці, які бажають усиновити дитину, що проживає в Україні повинні отримати згоду Національної соціальної сервісної служби, яка займається питанням міждержавного усиновлення.

За інформацією Міністерства соціальної політики України наразі Національна соціальна сервісна служба не розглядає справи та не видає згоди/дозволи на усиновлення дітей іноземцями та громадянами України, які проживають за її межами. Це зумовлено тим, що через активні бойові дії неможливо забезпечити якісну перевірку документів іноземних громадян, які виявили бажання усиновити дитину, забезпечити контакт кандидата в усиновлювачі та дитини, з'ясувати думку дитини щодо усиновлення саме цим кандидатом, отримати висновки і згоди зацікавлених сторін (батьків, закладів, в яких проживали діти, органів опіки та піклування, тощо).

Отже, попри всі ті випробовування, які випали на долю сотней-тисяч українських родин, держава продовжує проявляти турботу щодо свого основного надбання – маленьких українських громадян, створюючи найбільш сприятливі умови для захисту їхніх прав, в тому числі зростати в сімейному оточенні.

Наразі усиновлення дітей, які перебувають на території України, провадиться лише в тих регіонах, де немає воєнних дій та працюють державні органи влади України і тільки по відношенню до тих дітей щодо яких вдалося встановити обставини життя їх батьків або інших родичів.

Для усиновлення в умовах воєнного стану в Україні залишаються важливими такі його аспекти: усиновлення відбувається виключно в судовому порядку, на підставі рішення, яке приймає суд за місцем проживання дитини; усиновити можливо лише тих дітей, які перебувають на обліку Міністерства соціальної політики та служб у справах дітей відповідних регіонів (наприклад, регіональні управління, обласні, районні в містах тощо); якщо на обліку для можливого усиновлення перебувають рідні брати та сестри, вони не можуть бути роз'єднані при їх усиовленні; кількість дітей, яких може усиновити один усиновлювач не обмежується; кандидати в усиновлювачі мають пройти співбесіду в відповідних територіальних органах Міністерства соціальної політики України та отримати згоду на усиновлення; для усиновлення потрібна також згода самої дитини, якщо за віком та рівнем розвитку вона може її висловити.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України (станом на 19.02.2022). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

2. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей. Постанова Кабінету

Міністрів України від 08.10.2008 № 905. *Офіційний вісник України*. 2008. № 79. Стор. 126. Ст. 2660.

3. Про охорону дитинства. Закон України від 26 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 30. 2001. Ст. 142.

4. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей. Закон України від 2 червня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. Ст. 354.

5. Розгон О. Надання згоди на усиновлення дитини. *Юридична наука*. 2008. № 12. С. 93–95.

УДК 347.63:342.78

Олена ГОРБУНОВА,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ

РЕЄСТРАЦІЯ НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із основних природних прав кожної людини є право на продовження роду. Реалізація цього права відбувається через материнство, батьківство, які в доктрині сімейного права визначаються як факт походження дитини від певної жінки чи певного чоловіка, юридично посвідчений записом у державних органах реєстрації актів цивільного стану про народження [1, с. 13]. Н. М. Мініна взагалі вважає, що право на реєстрацію народження – це право не тільки дитини, але й усього людства. Саме тому, підкреслює авторка, законодавець прагнув врегулювати якнайширше коло випадків визначення походження дитини, що спрямовано насамперед на правовий захист дитини як повноправного члена суспільства та утвердження унікальності та неповторності кожної людини та кожної сімейної спільноти [2, с. 10, 13].

Відповідно до чинного сімейного законодавства України, права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому державним органом реєстрації актів цивільного стану в установленому порядку. Таким чином, сімейні правовідносини між батьками та дітьми виникають за умови наявності такого юридичного факту, як походження дитини від батьків, що засвідчене компетентним органом.

Традиційно вважають батьківські правовідносини такими, що виникають на основі фактичного складу: народження дитини (подія), – або біологічна ознака, і державна реєстрація народження органом державної реєстрації актів цивільного стану (дія), – або юридична ознака [3, с. 293]. Для виникнення прав та обов'язків батьків та дітей за загальним правилом мають одночасно бути ці дві ознаки [4, с. 100]. Визначення походження дитини, вважають підставою виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини (дітей) і інші фахівці [5, с. 56].

Отже, важливість офіційної реєстрації походження дитини, пов'язана перш за все з тим, що завдяки їй виникає окремий вид